

Kozak-Zychman, Wanda / Szeliga, Marcin

Wyniki dalszych badań antropologicznych szczątków kostnych z pochówków kultury wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej na stan. 1C w Gródku, pow. Hrubieszów

Archeologia Polski Środkowowschodniej 7, 173-175

2005

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MATERIAŁY

WANDA KOZAK-ZYCHMAN, MARCIN SZELIGA

WYNIKI DALSZYCH BADAŃ ANTROPOLOGICZNYCH SZCZĄTKÓW KOSTNYCH Z POCHÓWKÓW
KULTURY WOŁYŃSKO-LUBELSKIEJ CERAMIKI MAŁOWANEJ NA STAN. 1C W GRÓDKU,
POW. HRUBIESZÓW

Opracowane materiały pochodzą z pięciu grobów – nr III, IV, V, VI i VII odkrytych w trakcie trzech sezonów badań prowadzonych na tym stanowisku przez A. Kokowskiego (1986; 1987; 1988). Dotychczas drukiem ukazała się jedynie ich wstępna analiza (wiek i płeć zmarłych) oraz opis stanu zachowania z wyjątkiem wyeksplorowanych z grobu nr VI – wówczas nie dostępnych (W. Kozak-Zychman, E. Gauda 1997). Wcześniej natomiast opublikowane zostały pełne wyniki badań antropologicznych tylko szczątków z grobu nr I (W. Kozak-Zychman 1987).

W badaniach wykorzystano metody powszechnie stosowane w antropologii (A. Malinowski, N. Wolański 1988). Pomiarów czaszek i kości szkieletu (w mm) zdjęto zgodnie z techniką (zachowując numerację) R. Martina (1928). Przyżyciową wysokość ciała zrekonstruowano metodą K. Pearsona (1899). Przy opisach wskaźników kranjologicznych i kategorii wzrostu bazowano na klasyfikacji R. Martina, cechy kranjoskopijne oceniano wg skal opracowanych przez różnych autorów a cytowanych przez tegoż autora, zaś cechy niemetryczne czaszek określono w oparciu o schemat A. Czarnetzkiego (1972).

Szczałki z analizowanych pochówków należały do co najmniej 5 (6?) osobników dorosłych, w tym 2 (3?) kobiet i 3 mężczyzn oraz małego dziecka, które zmarło w pierwszym roku życia (por. tab. 1).

Grób nr III. Pochówek młodej kobiety zmarłej w wieku 25–30 lat (*Adultus*).

Czaszka uszkodzona, z żuchwą, wykazuje lekką deformację pośmiertną. Szkielet zachowany fragmentarycznie – brak przede wszystkim kości kończyn dolnych. Budowa i rzeźba kości mierne. Czaszka, podobnie jak pozostałe kości szkieletu, pokryta wytrąceniami wapiennymi, co uniemożliwiło niektóre obserwacje i pomiary.

Wśród analizowanych szczątków obecna była niewielka kość zwierzęca.

Pomiary czaszki: 1 g – op 197?; 5 n – ba 112?; 8 eu – eu 150; 9 ft – ft 99; 17 ba – b 136?; 40 ba – pr 107?; 45 zy – zy 133?; 46 zm – zm 95; 47 n – gn 103; 50 mf – mf 23; 48 n – pr 59; 51 mf – ek 41; 52 wys. ocz. 35;

54 szer. ap. pir. 24?; 55 n – ns 45; 66 go – go 92; 69 id – gn 26; 70 wys. r. ż. 54; 71 szer. r. ż. 30.

Wskaźniki: 8:1 szer.-dł. 76,1?; 17:1 wys.-dł. 69,0?; 17:8 wys.-szer. 90,6?; 45:8 j.-szer. 88,6; 52:51 ocz. 85,3; 47:45 tw. 77,4?; 48:46 szcz. V. 62,1; 9:8 cz.-szer. 66,0; 48:45 lic. K. 44,3?; 40:5 Flowera 95,5?; 54:55 nosa 53,3?

Kobieta z grobu nr III posiadała średnio długą, prawdopodobnie niską i słabo wysklepioną czaszkę. Miała średnio szerokie czoło, szeroką twarz i szerokie lico, a także szeroki nos oraz wysokie oczodoły.

Cechy kranjoskopijne: w *norma verticalis* czaszka owalna (*ovoides*), czoło słabo pochylone, słabo też wykształcone łuki brwiowe oraz guzy czołowe i ciemieniowe, gładyszka – II, nasada nosa szeroka i silnie spłaszczona, *spina nasalis anterior* 3, dolna krawędź otworu gruszkowatego nosa 3, guzowatość potyliczna zewnętrzna 2–3.

Cechy niemetryczne czaszki: obustronnie w szczęcie i prawostronnie w żuchwie obecny M_3 , odnotowano też *ossa intersuturarum s. sagittalis* oraz niewielką *os lambdae*.

Pomiary kości kończyn:

	P	L		P	L		P	L	
Humerus:	M-1	251?	249	M-1	186	187	M-1	210	210
	M-7	57	56	M-3	35	36	M-3	32	32

Przyżyciowa wysokość ciała badanego osobnika wynosiła około 142 cm co oznacza, iż była to kobieta niskorosła.

Grób nr IV. Pochówek najprawdopodobniej mężczyzny. Wiek zmarłego oceniono na około 40 lat (*Maturus*).

Z czaszki zachowały się tylko nieliczne ułamki. Szkielet pozaczaszkowy także zachowany fragmentarycznie. Na trzonach 2 kręgów lędźwiowych obecne zmiany zwyrodnieniowe (*osteofity*). Kości czaszki, podobnie jak i pozostałe kości szkieletu, dość masywne, o wyraźnej rzeźbie. Niektóre pokryte wytrąceniami wapiennymi.

Poza tym obecny był fragment trzonu kości ramiennej noworodka lub niemowlęcia, dublująca się część trzonu z nasadą górną lewej kości łokciowej osobnika dorosłego oraz 1 kompletna kość zwierzęca i 6 fragmentów.

Pomiary kości kończyn:

	P	L		P	L		P	L			
Humerus:	M-7	67?	-	Radius:	M-1	-	250?	Ulna:	M-3	33	-
					M-3	-	40				
Femur:	M-8	90	90	Tibia:	M-10b	72	72	Fibula:	M-4a	-	39

Przyżyciowa wysokość ciała mężczyzny pochowanego w grobie IV wynosiła około 168 cm, co odpowiada kategorii wzrostu powyżej średniego.

Grób nr V. Pochówek najprawdopodobniej kobiety. Wiek zmarłej oceniono na około 30 lat (*Adultus*).

Z czaszki zachował się tylko fragment żuchwy. Szkielet pozaczaszkowy także zniszczony i niekompletny. Kości o miernej budowie i rzeźbie, pokryte w większości wytrąceniami wapiennymi.

Wśród ludzkich szczątków kostnych obecne były 3 kości zwierzęce, w tym jedna ze śladami ognia.

Pomiary czaszki: 69 id – gn 28; 70 wys. r. ż. 51; 71 szer. r. ż. 32.

Pomiary kości kończyn:

	P	L		P	L		P	L			
Humerus:	M-1	305!	300	Radius:	M-1	-	223?	Ulna:	M-1	-	245
	M-7	61?	58		M-3	45	44		M-3	35	34
Femur:	M-1	421	424!	Tibia:	M-1a	344		Fibula:	M-1	328!	325
	M-2	418	419		M-1	336			M-4a	32	32
	M-8	85	84		M-10b	76					

Przyżyciowa wysokość ciała badanego osobnika wynosiła około 155 cm – co odpowiada kategorii wzrostu średniego.

Grób nr VI. Pochówek być może mężczyzny? Wiek zmarłego oceniono na 30–35 lat (*Maturus*).

Kości o dość masywnej budowie i wyraźnej rzeźbie, silnie pokryte wytrąceniami wapiennymi utrudniającymi obserwacje.

Czaszka zniszczona, z niekompletną żuchwą. Zachowały się: fragmenty kości czołowej (grubość 4–7), w tym jeden zespolony z kośćmi nosowymi (uszkodzona prawa część oczodołowa, brak też prawostronnie fragmentu łuski poniżej kresy skroniowej); obie kości ciemieniowe we fragmentach (grubość 4–7); fragmenty łuski kości potylicznej i ułamki części bocznych z uszkodzonymi kłykciami potylicznymi (grubość łuski 4–7, na guzowatości około 14); niekompletne obie kości skroniowe (uszkodzone wyrostki jarzmowe i rylcowate oraz łuski); ułamki skrzydeł większych i prawe skrzydło mniejsze kości klinowej; prawa strona szczęki i zespolony z nią fragment kości jarzmowej; trzon żuchwy we fragmentach i uszkodzone gałęzie luzem (lewostronnie brak wyrostka dziobiastego).

Stan uzębienia: M_2 o P_2 x x x x | M_2 M_1 P_2 P_1 x x x | x x C P_1 P_2 M_1 M_2

Zęby mądrości (M_3) prawdopodobnie nie wyróżnięte. W szczęce po M_1 zębodoł zasklepiony (o), pozostałe otwarte (x). W żuchwie po wszystkich brakujących zę-

bach zębodoły otwarte. Powierzchnie koron większości zębów starte w stopniu miernym, tylko M_2 dość słabo.

Na prawej kości skroniowej i prawej gałęzi żuchwy obecne zielonkawe przebarwienia zapewne po ozdobach miedzianych.

Pomiary czaszki: 9 ft–ft 94; 66 go–go 117?; 69 id – gn 34?; 70 wys. r. ż. 69?; 71 szer. r. ż. 34?

Cechy kranioskopijne: łuki brwiowe dobrze wykształcone, okolica gładzyski IV–V, guzowatość potyliczna 3–4.

Cechy niemetryczne czaszki: lewostronnie obecny *sulcus supraorbitalis*, a spośród cech monolateralnych kostki wstawne – *ossa intersuturarum s. lambdoidae* oraz *tuberculum pharyngeum*.

Szkielet pozaczaszkowy: krąg szczytowy, uszkodzony krąg obrotowy oraz fragmenty 5 trzonów i 3 łuków z odcinka piersiowego i lędźwiowego; lewy obojczyk (M-1 150) i fragment z końcem barkowym prawego; ułamki obu łopatek, w tym z kątem bocznym i wydrążeniem stawowym (szerokość P – 24), z kątem dolnym oraz grzebieniem i wyrostkiem barkowym prawej; nieliczne fragmenty żeber; trzon prawej kości ramiennej z nasadą dalszą i fragment głowy luzem oraz środkowa i górna partia trzonu z nasadą bliższą; trzony obu kości łokciowych, w tym prawy z fragmentarycznie zachowaną nasadą dalszą; fragmenty trzonów obu kości promieniowych; kość wielokątna większa prawego nadgarstka; III kość lewego śródreżca; 9 członów palców rąk; prawa kość miedniczna z uszkodzoną panewką, talerzem biodrowym w partii górnej oraz wyłamana (obecna luzem) kością łonową oraz kość kulszowa i okolica wcięcia kulszowego większego kości miednicznej lewej; zniszczona prawostronnie kość krzyżowa zrosnięta z L_5 (*sacralisatio*) – najprawdopodobniej przypadek wady rozwojowej; obie prawie kompletne kości udowe – prawą wyłączono do analizy ^{14}C ; uszkodzona przyśrodkowo prawa rzepka; lewa kość piszczelowa we fragmentach ze zniszczoną nasadą górną oraz środkowa i dolna partia trzonu kości prawej z nasadą dalszą; fragmenty trzonów z nasadami dalszymi obu kości strzałkowych; prawa i lewa kość piętowa, obie kości skokowe, lewa łódkowata, prawa sześcienna, klinowata przyśrodkowa i boczna.

Pomiary kości kończyn:

	P	L		P	L		P	L			
Humerus:	M-7	70	-	Femur:	M-1	436	440	Tibia:	M-10b	78	77
					M-2	434	437				
					M-8	92	92				

Przyżyciowa wysokość ciała osobnika z grobu VI wynosiła około 164 cm, co w przypadku mężczyzn odpowiada kategorii wzrostu średniego.

Grób nr VII. Pochówek osobnika dorosłego, płę –? (być może mężczyzna).

Zachowały się tylko nieliczne fragmenty szkieletu pozaczaszkowego o miernej budowie i rzeźbie. Poza tym obecna była kość zwierzęca oraz fragment muszli.

Tab. 1. Wiek i płeć zmarłych z pochówków na stan. 1C w Gródku.

Lp.	Nr grobu	Płeć	Wiek	Kategoria wieku* (wg R. Martina)
1	III	K	25-30	<i>Adultus</i>
2	IV	M**	ok. 40	<i>Maturus</i>
3	V	K?	ok.30	<i>Adultus</i>
4	VI	M?	30-35	<i>Maturus</i>
5	VII	M?	os. dorosły	?

* – przyjęte przedziały: 20-30 *Adultus*, 30-60 *Maturus*, dorosły – dla osobników powyżej 20 lat

** – dodatkowo fragment trzonu kości ramiennej noworodka lub niemowlęcia (*Infans I*) oraz dublująca się, fragmentarycznie zachowana lewa kość łokciowa osobnika dorosłego.

LITERATURA

- Czarnetzki A.
1972 *Epigenetische Skelettmerkmale im Populationsvergleich, II, Frequenzunterschiede zwischen den Geschlechtern*, Zeitschrift für Morphologie und Anthropologie, t. 63, s. 341-350.
- Kokowski A.
1986 *Wielokulturowe stanowisko 1C w Gródku nad Bugiem, gm. Hrubieszów, woj. zamojskie*, Spr. UMCS, s. 24-27.
1987 *Badania na stanowisku 1C w Gródku nad Bugiem, gm. Hrubieszów*, Spr. UMCS, s. 25-28.
1988 *Pięty sezon badań południowej części stanowiska 1C w Gródku nad Bugiem, woj. zamojskie*, Spr. UMCS, s. 13-17.
- Kozak-Zychman W.
1987 *Charakterystyka antropologiczna szczątków kostnych z grobu kultury wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej z Gródka nad Bugiem, stan. 1C, gm. Hrubieszów, woj. Zamość*, Spr. Arch., t. 39, s. 69-71.
- Kozak-Zychman W., Gauda E.
1997 *Materiały antropologiczne z grobów kultury wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej odkrytych na terenie województwa zamojskiego*, APS, t. 2, s. 245-249.
- Malinowski A., Wolański N.
1988 *Metody badań w biologii człowieka. Wybór metod antropologicznych*, Warszawa.
- Martin R.
1928 *Lehrbuch der Anthropologie*, Jena.
- Pearson K.
1899 *On the Reconstruction of Stature of Prehistoric Races. Mathematic Contributions to the Theory of Evolution*. Transactions of the Royal Society, vol. 192, s. 169-245.

WANDA KOZAK-ZYCHMAN, MARCIN SZELIGA

RESULTS OF ANTHROPOLOGICAL STUDIES ON BONE REMAINS FROM THE BURIALS OF THE VOLHYNIAN-LUBLIN PAINTED POTTERY CULTURE RECORDED AT SITE 1C IN GRÓDEK, HRUBIESZÓW DISTRICT

The studied bone remains come from five graves – nos. III, IV, V, VI, VII. They belonged to at least 5 (6?) adult individuals: 2 (3?) women, 3 men, and little child, who died in the first year.

Grave no III. A burial of a young woman who died at the age of 25-30 (*Adultus*). She had a skull of medium length, probably small and poorly arched. She had a medium broad forehead, broad facial part and face-front. Her nasal root was wide and orbital cavities were high. Her last lumbar vertebra (L_5) and sacral bone were grown together (*sacralisatio*) – presumably it was a developmental anomaly. The intravital body height measured about 142 cm – category of low height.

Among the analysed bone remains a small animal bone was found.

Grave no IV. A burial of a man who died at the age of about 40 (*Maturus*). At his two vertebral bodies degenerative changes were observed (*osteophytes*). Among the bones of the analysed man there were: a fragment of a shaft of humerus which belonged to a newborn or an infant, a doubled part of a shaft and upper epiphysis of left ulna which belonged to an adult, as well as one complete and six frag-

ments of animal bones. The intravital body height of the individual from grave IV measured approximately 168 cm – category of height above medium.

Grave no V. A burial probably of a woman, whose age was determined as about 30 (*Adultus*). Her intravital body height measured about 155 cm – category of medium height. Among the described bone remnants three animal bones (one with traces of burning) were recorded.

Grave no VI. A burial of a male individual? Aged 30-35 (*Maturus*). Some traces of greenish colouring, as a result of wearing copper ornaments, were observed on his right temporal bone and on a ramus of mandible. The sacral bone was grown together – probably it is a case of a developmental anomaly. The intravital body height of the individual measured approximately 164 cm – category of medium height.

Grave no VII. A burial of an adult individual, probably male. An animal bone and a fragment of a shell were present among human bones.